

70 Years "Angel Kanchev" University of Ruse
70 години Русенски университет „Ангел Кънчев“

„УЧЕНЕ ПРЕЗ ЦЕЛИЯ ЖИВОТ“ – ВОДЕЩА ЦЕННОСТ ЗА СЪВРЕМЕННИЯ УЧИТЕЛ

Надие Карагъзова

Русенски университет „Ангел Кънчев“

Резюме. Настоящата статия разглежда няколко важни въпроса, свързани с новата роля на съвременния учител, предизвикателствата, които стоят пред неговата личност, промените, инициирани от европейските ценности, които пренареждат приоритетите и ценностите в сферата на образованието. Ролята на учителя е разгледана като фактор за изграждане на автономни и предприемчиви личности, които уважават другите и са готови да работят в сътрудничество, които притежават основни компетенции, които са наясно със своите силни страни и са способни да ги развиват и да ги използват както за себе си така и за обществена полза.

Keywords: teacher, factor, key roles, European values

*„Да се учим – да учим и да знаем.
Да се учим – да действаме и можем.
Да се учим – да живеем с другите и различните.
Да се учим – да бъдем себе си, да бъдем ние.“*

Жак Делор

Основна водеща ценност на всяко общество е грижата за възпитанието, образованието и съдбата на младото поколение. Позитивното социално общуване, нравственото, духовното и културно възпитание на децата и младежта е от съществено значение за успеха и просперитета на всяка нация. Активен участник в този нелек процес е педагогът, със своята професионална и морална подготовка. Социалната роля на родителя и педагога налага учене през целия живот – една от най-висшите съвременни ценности. Защо? Защото в информационния век, в обществото на знанието основната цел на образованието трябва да бъде развитието на умения за работа с постоянно променяща се среда и усвояване на методи на учене, на ключови компетентности и нагласи *за учене през целия живот*. Инициативност, креативност, творчески дух, усвояване на знания и придобиване на умения и нагласи за вземане на адекватни решения в полза на себе си и на другите са сред качествата, които трябва да притежава съвременната личност, за да може да се справи конструктивно

с различни дейности и действия в многообразния свят. Детската градина и училището са *центрове за развитие на личността и на общността*. Като публични институции, те служат на хората и на техните постоянно променящи се потребности и интереси. В тях работят учителите, които получават специализирана подготовка от знания и умения, които им помагат в пряката работа с децата и учениците, от една страна. От друга страна, динамичното ежедневие ги поставя пред ново предизвикателството – *учене през целия живот, стремеж към самоусъвършенстване, обогатяване на придобития опит и надграждане с нови компетентности*. Всичко това налага и поставя грамотността като национален приоритет във всяка образователна стратегия. Успехът и просперитетът на едно общество зависят от развитието на човешкия ресурс в системата на образованието. Той е основен двигател на промените. Обществото и децата имат нужда от доказващи се професионалисти, които имат ясна мотивация за дейността си, притежават знания, умения, нагласи за творческа работа и потребност от личностно развитие и усъвършенстване, хора с поглед в бъдещето, които знаят как да „пътуват“ със знанието и знаят как да покажат и направят децата част от това пътуване.

България е част от европейското семейство. Членството на страната в Съюза поставя нови предизвикателства пред българското образование, които довеждат и до промени и пренареждане на приоритетите, ценностите и образователните цели. Една от тях е необходимостта от създаване на условия за формиране на ключови компетентности като предпоставка за *учене през целия живот* и лично благополучие, а именно – условия за превръщане на училището в място за учене, което не само преподава основни научни знания, а осигурява развитие на динамичните способности – способност за самостоятелно учене, самоинициатива, работа в екип, развиване и прилагане на креативност при решаване на проблеми, проектно и изследователско учене и мислене.

Като продължение на тази промяна, днес мисията на съвременната детска градина и училището има като основен приоритет *хуманизирането* на педагогическата сфера, ориентирана към съхраняване на *детската самоценност* чрез изменение позицията на учителя – от въздействие по нормативни предписания към развиване и съхраняване на *детската уникалност и личностна неповторимост*. ***Позитивната педагогическа среда е най-подходяща за развитие на всички елементи от детската личност – емоционални, социални, интелектуални, физически и др.***

Казаното дотук съвсем логично позволява да изведем *европейската ценност „учене през целия живот“* като предизвикателство и нова възможност пред съвременния учител, който непрекъснато трябва да работи върху себе си, за да може по най-адекватен начин да привежда промените в цялостния възпитателно-образователен процес, съответстващ на новите потребности на обществото, и защото педагозите са ключови участници в този процес с целия си професионален, психологичен и нравствен потенциал.

Изискванията към тях се променят все по-вече във връзка с предизвикателствата на новото време, в което живеем. В този смисъл, напълно основателно е твърдението на С. Станев, че *„учителят се намира в нова социална и училищна среда, той е изправен пред предизвикателствата на времето, които поставят нови изисквания към личността му“*. Според него съвременният учител трябва да притежава:

- широка култура и високи морални качества;
- висок образователен и професионален ценз;
- интелектуални възможности и творчески способности;
- конструктивни, организаторски и комуникативни умения;
- съвременна технологическа компетентност (Станев, 1997).

Ст. Жекова (Жекова, 1984) посочва четири водещи качества в личността на учителя – *„педагогическа общителност, педагогическо творчество, педагогическа наблюдателност и емоционална устойчивост“*. *„Учителят възражда, кодира личността си в професията, като превръща чертите ѝ във важно професионално средство“*, подчертава авторката.

Според друг български автор *„възпитателният ефект при формиране на детската личност се основава до голяма степен на личността на учителя“* (Велинова, 1987).

На практика, изграждането на добър учител (педагог) изисква дългогодишен опит, положително отношение към професията, силна мотивация, любов и преданост към децата и *непрекъснато усъвършенстване* (Михайлов, 1996).

Изводът, който можем да направим от споделеното до тук е, че като основен участник в образователно-възпитателния процес, учителят днес е призван да изпълнява разнообразни и все по-нови роли, някои от които са:

- *на творец и вдъхновител;*
- *на организатор;*
- *на методист;*
- *на консултант (професионален ментор);*
- *на равноправен партньор;*
- *на изследовател;*
- *на обучаем;*
- *на модератор* (от латински: *moderatio/moderare* – управлявам, ръководя, насочвам, регулирам) в създаването и поддържането на позитивна педагогическа среда.

Организираната позитивна педагогическа среда играе огромна роля в цялостния възпитателно-образователен процес и помага на *учителя (педагога)*:

- да изрази и покаже най-добре своята професионална подготовка;
- да изрази себе си като партньор на децата, който ги разбира и обича;
- да покаже умения за преодоляване и разрешаване на възникнали конфликти;
- да поддържа и създава уют и добра атмосфера на доверие;

- да показва уважение към личността на всяко дете и неговите потребности;
- да търси подход към индивидуалността на всяко дете;
- да създава сплотен колектив „родители – деца – учител“ и др.

Тази среда благоприятства по естествен начин: *„Максимално развитие на потенциала на децата, възможност за пълноценна социална реализация, развитие на способностите в процеса на образование и развитие на личността“* (Захариева, 2012).

Споделеното от българските автори води до следния извод: ***стимулиращата, позитивна, естетична, функционална и достъпна среда оказва благоприятно влияние при формиране на емоционалопозитивно отношение към околния свят, изграждане на мотивационна, умствена, волева и нравствена нагласа при общуването дете – възрастен. И в създаването и ръководството на такава среда решаваща и важна роля играе учителят, който се отличава с позитивно отношение и позитивно поведение, изразяващо се в това да:***

- харесва работата с деца;
- цени детето като интересен събеседник;
- разбира или се опитва да разбира потребностите и тревогите на детето;
- проявява чувствителност към индивидуалните различия;
- показва добри умения за общуване с децата, техните родители и екипа;
- показва уважение и доверие в способността на детето да учи;
- дава възможности за развитие и експериментиране.

Като стана дума за европейските ценности и промените, които настъпват във визията на образователните институции и необходимостта от непрекъснато усъвършенстване на учителите, нека видим тяхното влияние и въздействие върху тях. Както вече отбелязахме, *„ученето през целия живот“* и осигуряването на мобилност чрез висококачествено образование и обучение са особено важни и позволяват на всички лица да придобият умения, които ги правят конвертируеми не само на пазара на труда, но и допускат активното им участие в обществения живот.

Европейската рамка на ключовите компетентности за учене през целия живот определя следните ключови компетентности, които са необходими за пълноценното включване на гражданите в обществото на знанието:

- комуникативни умения на роден език;
- комуникативни умения на чужд език;
- математическа грамотност и базови познания в областта на науките и технологиите;
- дигитални компетентности;
- умения за самостоятелно учене, събиране и анализ на информация;
- граждански компетентности и умения за междуличностно общуване;
- културни компетентности – изразяване на идеи, творчество, емоционално

и естетическо съпреживяване на света чрез музика, литература, театър, пластични изкуства и др.

Ето защо пред съвременния учител стои предизвикателството – „*учене през целия живот*“, защото той е фактор в развитието на общото образование и на специфичните умения за работа и професионално израстване. В повишаването на квалификацията на педагогическите кадри е изключително важна връзката между компетентността на учителите и препоръките на Европейската общност, които сами по себе си са цели на институцията, в която работят. Съвременното образование изисква следните умения и знания, които учителят трябва да притежава и които трябва непрекъснато да доразвива:

- нови педагогически умения по линия на подхода, поставящ в центъра обучаемия;
- възможности за обучение на работното място, свързан с усъвършенстване на методическите и научните компетентности;
- съвременни професионални умения, свързани със съвременните технологии и практики;
- съзнание за различията на образователната среда, състава на учениците, връзката с родителите и другите институции на гражданското общество;
- умения за работа в екип и създаване на мрежа от отношения между учители, научна среда и възможности за ползване на методична и научна литература;
- управленски, организационни и комуникативни умения и др.

За да провокира непрекъснато учениците и да поддържа тяхното интелектуално любопитство, за да осъществява ползотворна връзка „училище – семейство“, за да превърне детската градина и училището в желано и полезно място, съвременният учител е длъжен да работи непрекъснато върху себе си, защото от личността на учителя зависи много – колко и как придобитите знания и умения ще са ефективни, ще има ли изградени здрави доверителни връзки: *учител – дете; дете – дете; родител – дете; учител – родител* и др.

И в тази връзка, една и съща задача стои пред семейството и училището, които са първите възпитателни институти в живота на детето. Тази задача се изразява в това да се създава и поддържа *позитивна среда*, която да помага за правилното физическо и емоционално здраве на детето. „*Семейството е първата възпитателна среда за детето и от хронологична гледна точка, и по степен на важност за цялостното му развитие*“ (Иванов, 1998).

Р. Пенев (Пенев, 2006) определя семейното възпитание като процес „*на взаимодействие (въздействие) между родителите и детето, ориентиран към предаване в трансформирана форма на обществени норми и изисквания, както и към взаимен обмен на индивидуалноличностни културни ориентации, позиции и модели на поведение*“.

Според В. Миленкова (Миленкова, 2009) учителят е този, който заема съществено място в училищното битие на детето и има пряко участие в неговите

избори, интерпретация на действия и цели. Ролята му е безспорно голяма и зависи от обстоятелството, че той е значима фигура в света на всяко дете и всеки ученик. „Личност, имаща власт да организира неговия ден, да дефинира, онавя, което е прието за знание, да регулира образците на взаимодействие чрез класните норми, награди и наказания, да насочва към различни занимания“.

За личността на учителя говори и Л. Десев (Десев, 2003): „Успехът във възпитателно-образователния процес зависи в голяма степен от учителя, от неговата личност, дейност, стил на общуване и ръководство“.

Днес, в политиката на съвременното образование, актуален е въпросът за взаимодействието между детската градина, училището и семейството. Защото пред тези възпитателни институции стои една обща цел – **формирането на личността на детето**, и отношенията между родители и учители трябва да се изгражда на основата на:

- разбирателство;
- единомислие;
- непрекъснато общуване;
- и взаимодействие в името на детето (ученика).

Заклучение

В ерата на глобализацията възпитанието и образованието ще играят все по-голяма роля и ще нараства ролята на учителя. Защото, по думите на немския педагог Бернхард Бюб, „Образованието не е само обучение. Образованието е нагласата, отношението към света. То се придобива чрез усвояване на знанието и ценностите на предците, с чиято помощ интерпретираме света“. И не на последно място, защото новото време, новите промени, съвременните педагогически парадигми имат нужда от учители новатори и вдъхновители. Учителят не може да осигури пълноценно формиране на личността, ако самият той не е ярка личност, ако не притежава гореизброените качества. Нравствено-моралният облик на учителя го прави незаменим помощник и положителен модел в живота на децата. Учителят е този, който привежда в действие изискванията на бързо променящото се ежедневие в училищната среда, защото зрелостта на едно общество се определя и от степента на неговата образованост и информираност. От таланта на учителя, от богатството на неговата личност, от неговата професионална компетентност и духовно богатство зависи пълноценното изграждане на детето – *автономни и инициативни личности, уважаващи другите, способни да работят съвместно, владеещи базови компетентности, осъзнати за силните си страни и способни да ги развиват и прилагат за себе си и в полза на общността*.

ЛИТЕРАТУРА

Велинова, Т. (1987). *Ролята на педагогическото общуване в предучилищна възраст*.

- Десев, Л. (1977). *Психологически проблеми на възпитанието*.
Десев, Л. (2003). *Педагогическа психология*.
Жекова, Ст. (1984). *Психология на учителя*.
Иванов, И. (1994). *Семейна педагогика – Семейството като среда за социализация*.
Милenkova, В. (2009). *Българското училище във фокуса на неравенствата*.
Михайлов, М. (1996). *Професията „учител“*.
Пенев, Р. (2006). *Систематика и типология на семейното възпитание в детството*.
Станев, С. (1997). *Учителят и ученикът и предизвикателствата на новото време. Стратегия на образователната и научната политика*, 1.

REFERENCES

- Velinova, T. (1987). *Rolyata na pedagogicheskoto obshtuvane v preduchilishtna vazrast*.
Desev, L. (1977). *Psihologicheski problemi na vazpitaniето*.
Desev, L. (2003). *Pedagogicheska psihologiya*.
Zhekova, St. (1984). *Psihologiya na uchitelya*.
Ivanov, I. (1994). *Semeyna pedagogika – Semeystvoto kato sreda za sotsializitsiya*.
Milenkova, V. (2009). *Balgarskoto uchilishte vav fokusa na neravenstvata*.
Mihaylov, M. (1996). *Profesiyata „uchitel“*.
Penev, R. (2006). *Sistematika i tipologiya na semeynoto vazpitanie v detstvoto*.
Stanev, S. (1997). *Uchitelyat i uchenikat i predizvikatelstvata na novoto vreme. Strategiya na obrazovatelната i nauchnata politika*, 1.

“LIFELONG LEARNING” – LEADING VALUE FOR THE MODERN TEACHER

Abstract. This article examines the challenges facing the modern teacher imposing dimanichnite changes and European values and rearranged priorities in education.

✉ **Mrs. Nadie Karagyozyova, PhD Student**
Dept. of Pedagogy, Psychology and History
Faculty of Natural Sciences and Education
“Angel Kanchev” University of Ruse
Ruse, Bulgaria
E-mail: nadi_69@abv.bg